

K dejinám Kysuckej knižnice e jej predchodcov

DRAHOMÍR VELIČKA

Kysucká knižnica patrí k najvýznamnejším kultúrnym pamäťovým inštitúciám na Kysuciach. Jej činnosť nadväzuje na niekdajšiu obecnú knižnicu v Čadci, ktorá sa neskôr transformovala na okresnú knižnicu. V doposiaľ vydannej literatúre sa môžeme stretnúť s hneď niekoľkými dátumami jej vzniku. Uvádzajú sa letopočty 1919, 1920, 1921 či 1922. Aj keď sú to veľmi blízke roky, predsa len je zvláštne, že sa v období po vzniku Česko-Slovenska spomína až štvorročný rozptyl. Ako je možné, že dodnes nejestvuje aspoň nejaký hlavný názorový prúd, ktorý by vznik obecnej knižnice ukotvil v konkrétnom dátume? V nasledujúcom článku sa budeme snažiť doposiaľ nevyriešený problém rozuzliť a na základe vykonaného výskumu odpovedať, ktorý zo spomenutých dátum je správny.

Na úvod je potrebné uviesť, že pri neexistencii verejnej knižnice zohrávali v minulosti dôležitú úlohu rôzne spolky. Inak tomu nebolo ani v Čadci. V októbri 1877 tu bol založený spolok Kasíno, ktorý v polovici roka 1878 vykazoval 30 členov. Kasína sa v Uhorsku rozvíjali od konca 20. rokov 19. storočia. Obyčajne boli centrom stretávania vplyvnej elity, ktorá trávila voľný čas rozhovormi, čítaním či hrami. Zvyčajne si budovali aj vlastnú knižnicu s predplácaním rôznych novinových titulov. Hoci o činnosti čadčianskeho Kasína nemáme nijaké konkrétne údaje, vieme, že aj ono si budovalo vlastnú spolkovú knižnicu. Dokonca ju po svojom zániku darovalo obci (Čadca bola v rokoch 1871 – 1960 len obcou). V júni 1892 sa spolok uvádza už ako zaniknutý a obec sa rozhodovala, ako s darovanou knižnicou naloží. Zvažovala sa možnosť, že by obec knižnicu začala prevádzkovať ako verejnú obecnú knižnicu, ale táto možnosť napokon padla. Ako naliehavejšia sa javila otázka vybudovania nemocnice v meste, takže knižnica bola obcou odpredaná a zisk mal byť použitý na vybudovanie nemocnice. Žiaľ, ani to sa nepodarilo, a tak možno konštatovať, že knižnica zaniknutého Kasína padla za obeť zbytočne. V Čadci do roku 1918 fungovali viaceré ďalšie svetské (napr. Potravný spolok, Gazdovský úverový spolok, DHS, Mládežnícky športový spolok) i náboženské spolky (napr. Katolícky kruh, Spolok Božského Srdca Ježišovho a s ním spojený Spolok kresťanskej striezlivosti, Spolok židovských žien, Chevra Kadiša). Avšak zmienku o knižnici v súvislosti s ich činnosťou nepoznáme. Nesmieme opomenúť, že knižnicou disponovala miestna fara, ktorá sa rozrástla po smrti farára Ignáca Tvrdeho v roku 1904, ktorý farskej knižnici zanechal svoju bohatú súkromnú zbierku kníh. Farská knižnica ale nemala verejný charakter a bola prístupná len zopár jednotlivcom. Navyše jej zameranie malo taktiež veľmi špecifický charakter.

V roku 1914 ale bola v Čadci založená štátna meštianska škola a hneď v prvom školskom roku bola pri nej zriadená aj školská knižnica so 60 exemplármi kníh. O dva roky neskôr bol na škole založený aj spolok „žiakovské kasíno,“ v ktorom sa v nedeľu popoludní žiaci hrali, čítali alebo im boli prednášané rôzne zábavné i poučné prednášky.

Významný prelom v kultúrnom vývoji Čadce i celých Kysúc nastal až po roku 1918, v podmienkach nového nástupníckeho štátu. Hoci všeobecné pomery boli v prvých mesiacoch ešte veľmi hektické, v priebehu roku 1919 sa už predsa len prejavili konkrétne plody úsilia budovania samostatného štátu. Slovákom sa naskytlí nebývalé možnosti vo všetkých oblastiach života, tak aj v školskej, kultúrnej či osvetovej. Už v jarých mesiacoch 1919 boli v Čadci založené nové spolky. Dňa 20. apríla bola založená Slovenská roľnícka jednota, 4. mája vznikli Slovenská beseda, Slovenský spevokol i Sokol. Osobitný význam pre dejiny knižnice má najmä Slovenská beseda. Jej účelom bolo napomáhanie spoločenského styku členov a duševnej zábavy. Prostriedkami mali byť vlastná knižnica, predplácanie novín a časopisov, organizovanie prednášok a spoločných večierkov a napokon spoločné výlety. V návrhu stanov spolku je uvedený aj okruh činnosti zvoleného knihovníka. Slovenská beseda bola v podmienkach nového štátu zrejme prvým spolkom, ktorý si v Čadci zriadil vlastnú knižnicu. Tá zároveň fungovala aspoň sčasti systematicky (nákup kníh, predplácanie časopisov, vyhotovovanie zoznamov, požičiavanie kníh mimo sídlo spolku). Dva roky po vzniku prvých povojnových spolkov, 6. marca 1921 sa konalo ustanovujúce valné zhromaždenie Miestneho odboru Matice Slovenskej (MO MS) v Čadci, kde bol okrem iných činovníkov zvolený aj knihovník odboru. Stal sa ním Ladislav Novotársky. Ustanovením knihovníka sa predpokladalo, že MO MS bude budovať vlastnú knižnicu. Ako ukazuje neskorší vývoj, išlo skôr o plány. Ešte v januári 1923 knižnica nefungovala, čo dokazujú slova tajomníka MO MS Róberta Kľačanského, ktorý sa na výborovom zasadnutí vyjadril, že *„treba už raz založiť knižnicu.“* Zrejme až na tieto jeho apely sa postupne začala tvoriť knižnica MO MS.

Medzičasom sa už aj vedenie obce začalo zaoberať zriadením obecnej knižnice v zmysle zákona č. 430 z roku 1919, ktorý im ukladal do jedného až dvoch rokov od nadobudnutia účinnosti zákona zriadiť obecnú knižnicu. Každá knižnica mala mať výpožičné oddelenie a študovňu. Do svojich fondov mohli knižnice prevziať aj knižnice spolkov. **Obecná knižnica bola napokon zriadená rozhodnutím obecného zastupiteľstva 10. júna 1924.** Dôležitým dátumom je 1. marec 1925, keďže týmto dňom prestal existovať spolok Slovenská beseda. Na valnom zhromaždení, kde sa rokovalo o jeho likvidácii, sa rozhodlo o tom, že celý hnutel'ný i nehnuteľný majetok, okrem knižnice, bude darovaný na stavbu Palárikovho domu. **Knižnica bola odovzdaná obecnej knižnici.** O dva mesiace neskôr sa na

obci uskutočnila prvá voľba knižničnej rady. Podľa pamätnej knihy vznikla v marci 1925 knižnica aj v Horelici, pôvodne so 62 zväzkami kníh a umiestnená bola v štátnej ľudovej škole.

Kultúrni činovníci v Čadci pociťovali mimoriadny nedostatok v absencii dôstojných priestorov pre rôznorodé oblasti kultúry. **V rokoch 1926 – 1927 bol vďaka mimoriadnym obetám mnohých obyvateľov postavený Palárikov dom.** Napriek všetkým ťažkostiam, ktoré stavbu sprevádzali bol tento kultúrny stánok prelomovým činom vo vývoji kultúrneho diania na horných Kysuciach. **V ňom potom dve dekády sídlila aj obecná knižnica.** Prvého knihovníka po mene spomínajú zachované písomnosti až v roku 1928. Bol ním študent Vojtech Jurčacko. Zrejme práve kvôli tejto skutočnosti nemala knižnica pravidelnú činnosť, pretože v tom istom roku sa na to v rámci interpelácie sťažoval člen obecného zastupiteľstva Július Špička: *„knižnica nefunguje tak ako náleží, hlavne, že je nepravidelne otvorená.“* Obecná knižnica sa po výstavbe Palárikovej dvorany sa presťahovala do týchto nových priestorov. Tam sídlila aj knižnica MO MS. Pojtkom medzi obidvoma knižnicami bol funkcionár MO MS Michal Kassai, ktorý vykonával zároveň aj funkciu obecného knihovníka. Ešte vo februári 1929 navrhol Okresný osvetový zbor v Čadci MO MS, **zriadenie verejnej čítárne v Palárikovej dvorane.** Spočiatku išlo o čítareň otvorenú len v obmedzenom nedeľnom režime, nárastom záujmu verejnosti však bola zriadená čítareň s každodennou prevádzkou. Vytvorenie čítárne bolo vrelo ocenené aj na valnom zhromaždení MO MS 16. marca 1930. Sľubne sa rozvíjajúca iniciatíva ale nemala dlhé trvanie. Čítareň sa naposledy spomína v roku 1931, potom o nej už niet zmienky. Podobná čínorodý impulz vznikol v susednej Horelici, v časti Kýčera. Tu bol ešte v roku 1928 na pamiatku 10. výročia vzniku republiky postavený dom, miestnymi označovaný ako **kultúrny domek, kde bola zriadená verejná čítareň.** Okrem obecnej knižnice v Horelici teda fungovala aj verejná čítareň a knižnica na Kýčere. Ešte v máji 1933 sa na obci rokovalo o vybavení knižnice na Kýčere nábytkom, v júli už bolo všetko inak. Osada Kýčera 18. júla 1933 vyhorela. Podľa správ v tlači mala ľahnúť popolom aj nová čítareň, pamätná kniha ale uvádza, že dom a čítareň neboli požiarom zničené.

Späť ku knižnici v Čadci. V polovici 30. rokov padol prvý raz návrh o možnosti presunu obecnej knižnice z Palárikovej dvorany do nového obecného domu. Člen zastupiteľstva Dr. Arpád Háaz navrhol, aby bola knižnica premiestnená do malej zasadacej miestnosti na obecnom dome. Svoj podnet odôvodňoval úspornými opatreniami. Podnet napokon schválený nebol a knižnica zotrvala vo vhodnejších priestoroch Palárikovho domu.

Od 6. októbra 1940 bola pri knižnici dokonca opätovne zriadená verejná čítareň. Funkciu jej správcu zastával Michal Kassai. Ten neustále burcoval a vyzýval aj členov MO

MS, aby šírili myšlienku čítania slovenských kníh, aby tak získavali vedomosti, ale zušľachťovali aj svojho ducha. Záujem verejnosti bol zo začiatku znova vysoký. Už v prvom mesiaci prevádzky ju navštívilo viac než tisíc osôb, čo bol priemer 35 ľudí denne. Nachádzalo sa v nej 61 titulov rôznych časopisov. Návštevníkom slúžil aj jazykový kútik, historický kalendár a ďalšie užitočné a vtipné nápady člena výboru MO MS Jozefa Kiku. Priestory čítárne boli vkusne zariadené moderným nábytkom, nástennými lampami a vešiakmi na časopisy. Okrem kníh, časopisov ponúkala čítareň aj možnosť spoločenských hier. Vo vestibule bol umiestnený ping-pongový stôl, návštevníci si mohli zahrať šach či domino. Služby i vzhľad čadčianskej čítárne boli ocenené aj v dobovej tlači. Knižnica a čítareň v tomto období fungovali naozaj veľmi dobre a dôstojne si plnili svoje úlohy.

Žiaľ, tento stav netrval dlho a začali sa prejavovať aj prvé problémy. Tkveli v nedisciplinovanosti návštevníkov. Komplikácie vyplývali z nedostatočného dozoru a chýbajúceho organizačného štatútu. Celú situáciu ešte sťažil fakt, že dovtedajší agilný správca knižnice a čítárne M. Kassai sa jej správy zriekol pre iné pracovné povinnosti. MO MS na svojom zasadnutí v januári 1943 riešil otázku či čítareň ponechá, alebo rozhodne o jej zatvorení. Napokon sa rozhodlo o jej zachovaní, avšak bolo potrebné zabrániť nežiadúcim vplyvom. Boli prijaté viaceré opatrenia na ich elimináciu. **Novým správcom sa stal Ján Hančinský.** Vojnovými udalosťami a bezprostrednými vojenskými akciami bola prevádzka čítárne ukončená zrejme ešte v roku 1944. Viac sa v písomnostiach nespomína.

Záverečné obdobie obecnej knižnice, dokiaľ sa nestala okresnou knižnicou už bolo výrazne poznačené novými spoločenskými a politickými pomermi, ktoré zavládli v povojnovom Československu. Z toho vyplývalo, že aj knižnice sa museli týmto podmienkam prispôbiť a najmä po februári 1948 aktívne vstúpiť do ideologického šírenia osvety a kultúry tak, ako to prikazoval nový politický režim. Aj prostredníctvom knižníc bolo potrebné rozvíjať a medzi obyvateľstvom šíriť myšlienky socializmu.

Vytvorená Miestna osvetová rada plánovala, že v roku 1949 dôjde k likvidácii niektorých hostinských živností. Chcela sa potom uchádzať o pridelenie budovy niektorého hostinca, ktorý by po rekonštrukcii slúžil ako vzorná knižnica a verejná čítareň. Plán ale stroskotal. V novembri 1948 Dočasná miestna správna komisia (DMSK) rozhodla o definitívnom presťahovaní knižnice z priestorov Palárikovho do obecného domu. Pravdepodobné príčiny zrejme tkveli v snahe DMSK ušetriť finančné prostriedky. Po takmer dvoch desaťročiach sa tak obecná knižnica dostala do menej vyhovujúcich a stiesnených priestorov obecného domu. **Knihovníkom v obecnej knižnici bol v tomto období Ján Slaninák.** V tom istom roku dostala na pretras opätovne aj otázka zriadenia verejnej čítárne a čitateľského krúžku pri obecnej knižnici. Na zasadnutí Rady Miestneho národného výboru

(MNV) v apríli 1950 sa konštatovalo, že obecná knižnica je umiestnená v priestoroch susediacich s veľkou zasadacou sieňou MNV a pre čítareň vyčlenil MNV práve spomínanú veľkú sieň. Priestorové umiestnenie knižnice však bolo vnímané negatívne od samotných kultúrnych pracovníkov. V priebehu rokov 1950 – 1951 padlo niekoľko návrhov, kde by sa mohla knižnica presťahovať, ale ani jeden z návrhov nebol zrealizovaný.

Okresný národný výbor (ONV) v Čadci v polovici roka 1951 rozhodol, že na základe vyhlášky Ministerstva informácií a osvetu č. 186/1950 a obežníka Povereníctva informácií a osvetu č. 246 zbierky obežníkov pre KNV, zriadi v Čadci Okresnú ľudovú knižnicu. Tá vznikla zlúčením verejnej obecnej knižnice v Čadci, doplnovacej knižnice a putovnej knižnice pri IV. referáte ONV (referát školstva a osvetu). Rada poverila jednotlivé referáty, aby našli pre okresnú knižnicu vhodné miestnosti a tiež vhodných knihovníkov a pomocné sily. Okresným knihovníkom Okresnej ľudovej knižnice sa stal bývalý učiteľ Jozef Hnidka, ktorý zároveň zastával aj funkciu obecného kronikára. Rada ONV v marci 1952 opätovne odsúhlasila zriadenie okresnej knižnice v Čadci zlúčením spomenutých knižníc a do jej vedenia schválila J. Hnidku. Skonštatovala, že knižnica a čítareň sa bude starať o kultúrno-osvetovú výchovu pracujúcich pomocou pokrokovej a odbornej literatúry a dennej tlače. Knižnica s čítárňou mala dve miestnosti, z ktorých jedna slúžila ako čítareň, druhá ako knižnica.

Rôzne dátumy a letopočty, ktoré boli doposiaľ o vzniku obecnej knižnice publikované, vychádzali podľa nášho názoru z absencie dôsledného komparatívneho výskumu zachovaných archívnych prameňov. Svoju úlohu pritom zohrával i fakt, že spolkové knižnice MO MS alebo Slovenskej besedy sa mylne považovali za obecnú knižnicu. Knižný fond Slovenskej besedy síce v roku 1925 skončil v obecnej knižnici a knižnica MO MS približne dve desaťročia zdieľala s obecnou rovnaké priestory, po jeho zániku časť kníh bolo taktiež včlenených do fondu vtedy už Okresnej ľudovej knižnice. To ale neznamená, že išlo o jednu inštitúciu, pretože spočiatku koexistovali paralelne všetky tri, po roku 1925 už len knižnica MO MS a obecná knižnica. Veríme však, že sa vďaka tomuto príspevku podarilo definitívne odpovedať nielen na otázku vzniku knižnice, ale že pomohol prehliť aj celkové poznatky v oblasti dejín kultúry v okresnom meste a jeho bezprostrednom okolí.

Mgr. Drahomír Velička, PhD.

Štátny archív v Žiline - pracovisko Archív Čadca